

Нежинцева Л. П.

м. Суми

ОРГАНІЗАЦІЯ СТАНУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються проблеми організації здоров'язберігаючого освітнього середовища. Аналізуються результати моніторингового дослідження стану організації здоров'язберігаючого освітнього середовища в ЗНЗ роль психолого-педагогічного простору у формуванні школи сприяння здоров'я.

Ключові слова: *здоров'язберігаюче освітнє середовище, психолого-педагогічний простір, здоров'язберігаюча педагогіка, сучасна школа.*

Постановка проблеми

Вступ. Глобальні економічні проблеми, економічні і суспільно-культурні занепади, байдуже ставлення до фізичної культури і спорту позбавляють людину най ціннішого дару — здоров'я. Актуальність проблеми збереження здоров'я постала з появою першого хворого. Природно, зміна світоглядних установок призводила до докорінних змін в життєдіяльності суспільства, проте головною і незмінною метою і сенсом життя кожної людини була і залишається проблема збереження здоров'я підростаючого покоління.

Сучасні соціокультурні умови та орієнтири реформування шкільної освіти визначають актуальність удосконалення професійної підготовки педагогів у збереженні та формуванні здорового способу життя, що передбачено в офіційних державних документах України.

Вивчення та аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про те, що проблеми збереження та формування здоров'я дітей і молоді постійно перебувають у центрі уваги науковців, а саме: формування культури здоров'я учасників педагогічного процесу (О. Мельник, Н. Денисенко, О. Аксьонова); збереження здоров'я, формування здорового способу життя дітей та підлітків (Е. Вільчковський, Г. Власюк, І. Петренко, які розглядали питання формування здорового способу життя засобами фізичної культури). Г. Голобородько, О. Дубогай, С. Свириденко досліджують цю проблему з точки зору вікових особливостей; в аспекті гігієни — Ю. Валентик, Г. Даниленко, А. Ляхович, Г. Сердюкова; виміри валеологічної педагогіки — Т. Бойченко, М. Гончаренко, В. Шахненко, С. Юрочкіна та ін.

Національна доктрина розвитку освіти України пріоритетними напрямками визначає особистісну орієнтацію освіти та пропаганду здорового способу життя; пріоритетними завданнями системи освіти визначає виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності.

На жаль, стан здоров'я школярів сьогодні є досить невтішним. Цьому сприяють зростання та поширення гіподинамії, різке погіршення екологічних умов проживання, збільшення кількості стресових ситуацій, низький рівень медичної допомоги, ускладнення навчальних програм, недостатній рівень професійної підготовки педагогів, а також шкільні фактори ризику, неправильне харчування, травматизм, поширення нар-

котичної залежності. Найбільший відсоток займають хвороби серцево-судинної, нервової, дихальної та імунної систем, а також порушення функції опорно-рухового апарату. Все це призводить до зниження активної життєдіяльності людини, скорочення тривалості життя та викликає занепокоєння за майбутнє нації.

Сучасна школа повинна сприяти вихованню в дітей звичок, а відтак — і потреби у здоровому і безпечному способі життя, формуванні навичок прийняття самостійних рішень щодо підтримки і зміцнення свого здоров'я, що є невід'ємною ланкою соціалізації — розвитку здорової, гармонійно-розвиненої індивідуальності, високодуховної, творчої особистості в результаті впливу всіх факторів соціального середовища [2]. У цьому аспекті загальна мета школи — забезпечення учням можливості збереження здоров'я на весь період навчання у школі.

Мета статті — окреслити пріоритетні напрями діяльності ЗНЗ у процесі формування здоров'язберігаючого освітнього середовища; висвітлити результати моніторингового дослідження стану організації здоров'язберігаючого освітнього середовища на прикладі ЗНЗ Недригайлівського району Сумської області; визначити роль психолого-педагогічного простору у формуванні школи сприяння здоров'я.

Виклад основного матеріалу

В аспекті вищезазначеної проблеми створення та управління здоров'язберігаючим освітнім середовищем у ЗНЗ є актуальним і значущим.

Школа є впливовим середовищем, яке може формувати і підтримувати здоров'я. Тому середовище навчального закладу має стимулювати гармонійний розвиток особистості, запобігати несприятливим факторам і сприяти впровадженню в життя конкретних дій з охорони і зміцнення здоров'я підростаючого покоління.

Головним із завдань сучасної школи є створення умов для розвитку і виховання особистості з високою культурою здоров'я, що є надійним підґрунтям для успішного майбутнього як окремої людини, так і суспільства в цілому.

Актуальність забезпечення ЗНЗ здоров'язберігаючих умов розвитку школярів підсилюється й тим, що реальна шкільна практика поки що не забезпечує збереження і покращення стану здоров'я учнів. Так, за статистичними даними Міністерства охорони здоров'я України за останні роки до 80–90% дітей шкільного віку мають відхилення у здоров'ї. За період навчання з 1-го по 9-й класи кількість здорових дітей зменшується у 4 рази.

Останнім часом питанням збереження і зміцнення здоров'я опікуються на різних рівнях: регіональному, обласному, міському (районному).

Проблемі здоров'я учнів на педагогічному рівні приділяється значна увага: реалізуються різноманітні програми і проекти, проводяться конкурси, розробляються та апробуються підручники, методичні рекомендації, навчально-методичні й методичні посібники, розширюється мережа навчальних закладів — шкіл сприяння здоров'ю.

Основними пріоритетними напрямками діяльності ЗНЗ у процесі формування здоров'язберігаючого освітнього середовища можна виділити:

- навчити учнів правильному уявленню про роль здоров'я в житті, шляхи реалізації особистого потенціалу людини і на цій основі виховувати ставлення до здоров'я як життєвого пріоритету;
- сформувати в учнів культуру здоров'я та закласти стійку орієнтацію на здоровий спосіб життя;

- систематично мотивувати в школярів стійкий інтерес власної світоглядної позиції до проблем особистого здоров'я та навчити основам здорового способу життя;
- впроваджувати в систему шкільної освіти здоров'язберігаючі технології;
- забезпечувати дотримання санітарно-гігієнічних умов навчально-виховного процесу;
- створювати керівництвом ЗНЗ сприятливих психоемоційних відносин між адміністрацією, педагогами, батьками й вихованцями;
- проводити моніторингові дослідження стану здоров'я дітей у класах і в колективі педагогічних працівників з метою попередження захворюваності та визначення причин, які впливають на погіршення здоров'я учнів і вчителів;
- забезпечити валеологічну спрямованість кожного предмета;
- передбачити в навчально-виховній роботі поєднання психолого-педагогічного та медико-біологічного аспектів.

Оцінити фізичну, психічну та емоційну складові здоров'я дітей можна, проаналізувавши створення здоров'язберігаючого освітнього середовища для учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів Недригайлівського району Сумської області, які були виявлені впродовж моніторингового дослідження.

Завданнями моніторингу були: дослідити стан організації здоров'язберігаючого освітнього середовища ЗНЗ; виявити позитивні та негативні фактори впливу на формування здоров'язберігаючого освітнього середовища; простежити психоемоційний клімат у педагогічному та дитячому колективах; проаналізувати фізкультурно-оздоровче виховання дітей.

Серед здоров'язберігаючих чинників одним з важливих є стан інфраструктури навчальних закладів, адже це той фундамент, на якому базується система навчально-виховного процесу. Вона значною мірою впливає (прямо чи опосередковано) складові інфраструктури й на стан здоров'я учнів.

Результати дослідження показали, що, за відповідями керівників, ЗНЗ оснащені на 93,3% — спортивно-ігровими майданчиками на подвір'ї школи, 86,7% — шкільними стадіонами, 46,7% — ігровими кімнатами для початкових класів, 46,7% — ігровими куточками у класних приміщеннях для дітей початкових класів, 33% — кабінетами психолога, 40% — спортивними залами, 40% — медичними кабінетами, 13,3% — фізкультурно-оздоровчими куточками у класних приміщеннях.

Однак негативним у характеристиці здоров'язбережувальної інфраструктури ЗНЗ є відсутність у будівлях ЗНЗ у 46,7% випадків водоводів та 53,3% — каналі заційного відведення, що свідчить про те, що учні цих навчальних закладів не можуть повноцінно задовольнити потреби особистої гігієни.

Слід зазначити, що спостерігається низький рівень кадрового забезпечення ЗНЗ медичними працівниками: у школах є лише 40% медичних сестер; ні в одній зі шкіл немає лікаря. Тим більше, що в школах не працюють фізіотерапевт, реабілітолог та логопед, що також підтверджує незадовільний ступінь забезпечення кадровими ресурсами здоров'язбереження школярів, у тому числі й у сільській місцевості.

На підставі систематизації даних анкетування директорів у досліджених ЗНЗ означеного району надаються такі види медичної допомоги: 100% — санітарно-просвітницька робота, 66,7% — систематичні медичні огляди, 53,3% — невідкладна медична допомога за екстреними показниками, 40% — медична допомога у зв'язку зі

скаргами дітей, 33,3% — профілактичне щеплення, 6,7% — стоматологічна профілактика та 6,7% — фітотерапія (фіточаї, кисневі коктейлі, соки).

Визначено також, за даними анкетування, психоемоційний клімат у навчальних закладах району загалом і в окремих класах. На думку переважної кількості батьків (92%), діти бажають відвідувати навчальний заклад. Максимальна кількість батьків (98,7%) зазначили, що класний керівник привітно зустрічає дітей щодня. Це, в свою чергу, свідчить про те, що наприкінці навчального дня, йдучи додому, діти мають добрий настрій, що зазначили 79,2% батьків.

Позитивним фактором є й те, що 63,3% учителів оцінили психологічний клімат у закладі як нормальний, а 30% — цілком сприятливий. Анкетування вчителів щодо їх самопочуття показало, зокрема, що 43,3% респондентів майже ніколи не мають труднощів у розв'язуванні конфліктів, а щодо фізичної складової здоров'я, то 80% учителів почуваються нормально, 10% мають компенсовані хронічні захворювання, а у 10% вчителів мають місце важкі ступені захворювань.

При вивченні стану фізичної складової здоров'я учнів особлива увага надавалася впливу режиму харчування. Адже харчування посідає провідне місце в рейтинговій шкалі збереження та зміцнення здоров'я в період росту й розвитку дитини. Як показало опитування щодо якості харчування, то 63% батьків вважають харчування у ЗНЗ якісним та 67% — смачним. Також 46,7% керівників ЗНЗ задоволені повністю забезпеченістю продуктами харчування, решта, 46,7% — частково; 73,3% директорів ЗНЗ вважають харчування якісним, 33,3% — відповідним нормам ЄС, 13,3% — використовують додаткове вітамінізоване харчування. У вихідні дні 45% дітей харчується 4 рази на добу, 25,5% — 3 рази на добу, 19,5% — 5 разів на добу, більше 5 разів — 10%.

Аналізуючи причини погіршення фізичної складової здоров'я дітей, необхідно відмітити, що 48,3% батьків зазначили, що їхня дитина часто застуджується; у 14,8% дітей після уроків фізичної культури погіршується самопочуття; у 12% дітей є порушення постави. Водночас варто зауважити, що 8% батьків вважають рівень фізичної підготовки високим, 80,5% — задовільним, та 11,7% — низьким, що теж підтверджує їх зацікавленість до фізичного, психічного та соціального здоров'я.

За медичними показниками, як зазначили батьки, до основної медичної групи зараховано 67,8% дітей, підготовчої медичної групи — 8,7%, спеціальної медичної групи — 2%, 21,5% батьків не знають, до якої групи зараховано їхню дитину.

Аналіз моніторингового дослідження засвідчив, що на фізичну, психічну та емоційну складову здоров'я дітей значною мірою впливає розпорядок дня. На запитання: «Що погіршує самопочуття дитини?», батьки найбільше звернули увагу на:

- перевантаження навчанням — 29,5%;
- екологічні умови — 28,2%;
- проведення значної кількості часу за комп'ютером та телевізором — 26,8%;
- проведення незначної кількості часу на свіжому повітрі — 17,4%;
- недостатня кількість часу, проведеному дитиною з батьками — 13,4%;
- незбалансоване харчування — 12,7%;
- нерационально організований режим дня — 10,7%;
- недосипання — 10,7%;
- несистематичне виконання вправ ранкової гімнастики — 8,7%;
- відсутність фізичних навантажень — 4,7%.

Особливої уваги, на думку батьків, заслуговує факт частих застудних захворювань 48,3% дітей, а серед емоційних факторів, які впливають на самопочуття дитини, — родинні стосунки та оточуюче середовище.

У ЗНЗ району діє система безперервної валеологічної освіти (уроки з «Основ здоров'я»), де учні поглиблюють знання про компоненти власного здоров'я, дізнаються про засоби зміцнення його, удосконалюють навички особистої гігієни, набувають досвіду соціальної поведінки.

Важливим моментом здоров'язберігаючої діяльності є позаурочна зайнятість дітей та організація вільного часу. Вихованню підростаючого покоління з використанням профілактичних заходів сприяють: 73,3% — спортивні свята; 63,3% — тематичні розваги за участю батьків; 46,7% — обмін думками, тематичні круглі столи, дискусія; 40% — зустрічі з працівниками ДАІ та правоохоронних структур та 13,3% — з працівниками державного пожежного нагляду.

Керівники ЗНЗ, у свою чергу, зазначили, що повністю виконується програма фізкультурно-оздоровчих заходів (конкурси, рухливі ігри, розваги, фізкультхвилинки) протягом навчального дня для учнів початкових класів. У 15 закладах району впроваджено великі перерви до 20 хвилин, у 9 закладах проводяться фізкультурно-оздоровчі заняття для учнів спеціальної групи. Крім цього, в школах ведеться база даних розподілу учнів за медичними групами. Деякі школи працюють у межах проекту «Рівний-рівному».

Аналіз даних моніторингового дослідження ЗНЗ уможлиблює виокремлення необхідних основних характеристик здоров'язберігаючого освітнього середовища, а саме: матеріально-технічне забезпечення школи; організація навчально-виховного процесу; дотримання санітарно-гігієнічних умов; забезпечення раціонального харчування; урегулюванні рухового режиму; впровадження медичного контролю та оздоровчої діяльності; створення сприятливого соціально-психологічного клімату у закладі.

Результати проведеного дослідження дають можливість стверджувати, що формування здорової, гармонійно розвиненої особистості, здатної до творчої самореалізації і самовдосконалення на основі гармонізації навчально-виховного процесу з природним розвитком людини, є головним завданням, яке необхідно вирішувати кожній школі України. Здоровий спосіб життя формується як наслідок відповідної педагогічної дії, тому в структурі здоров'язберігаючої педагогіки особливе значення має педагогічний компонент, сутність якого полягає в тому, що можливість навчатися здоров'ю дитині має надаватися з раннього віку.

Здоров'язберігаюча педагогіка, з одного боку, має сформувати в учнів спеціальні знання, уміння, навички збереження і зміцнення свого здоров'я, допомогти учневі обрати індивідуальний здоровий спосіб життя, а з іншого — передбачити в педагогічних технологіях можливості здійснення самостійних спроб удосконалення себе, свого тіла, психіки, емоцій, працювати над розвитком своїх комунікативних здібностей, виховувати гуманне ставлення до світу, до оточення, до самого себе [1].

Головна ідея сучасної школи — створити сприятливі освітньо-виховні умови освітнього простору для учнів на основі демократизації, гуманізації, співробітництва, співтворчості, спрямованих на зміцнення здоров'я учнів, їхнього фізичного розвитку, соціальної адаптації, духовного зростання, зорієнтовані на саморозвиток і самовдосконалення. Такі моделі повинні відповідати моделі сучасної школи сприяння здоров'я,

яка відрізняється від традиційної, оскільки бере до уваги всі аспекти шкільного життя, прагнучи розв'язати всі проблеми зміцнення здоров'я підростаючого покоління.

Тому ми говоримо про школу сприяння здоров'ю як про школу педагогічної підтримки і захисту дитини, її фізичного, психічного, духовного здоров'я, тобто школу, яка ставить на перше місце здоров'я дитини.

Діяльність такої школи ґрунтується на моделі здоров'я, яка охоплює фізичний, психічний, соціальний та екологічний аспекти; зосереджується на активній участі учнів в оздоровчих програмах різних напрямів; має широкий спектр впливу на здоров'я учнів і прагне врахувати їхні погляди та ціннісні орієнтири; визначає необхідність формування в учнів стійких навичок та вмінь, передбаченими начальними планами, методиками, а не методичними засобами; передбачає активне формування валеологічного світогляду; визначає самооцінку та зростаючий контроль як головні засади формування міцного здоров'я; підкреслює важливість шкільного оточення з точки зору його естетичного і прямого психологічного впливу на здоров'я учнів та персоналу; розглядає здоров'я й добробут персоналу як важливі складові зміцнення здоров'я, оскільки останній є взірцем для учнів; уважає підтримку батьків і співробітництво з ними одним із найважливіших завдань школи [3].

Модель школи сприяння здоров'ю має бути представлена чотирма підструктурами: навчальною, виховною, медично-психологічною, управлінською. В центрі навчальної підструктури є дитина, її неповторність, оригінальність, індивідуальність. Завдання вчителя — забезпечити сприятливі умови для фізичного, інтелектуального, психічного, духовного, соціального становлення особистості учня через впровадження особистісно зорієнтованого навчання, використання сучасних здоров'язберігаючих технологій на уроках та заняттях за спецкурсами.

Школа сприяння здоров'я не може існувати без скоординованих, налагоджених дій медичної та психологічної служби. Управлінська підструктура — це керівний, координаційний центр роботи всього здоров'язберігаючого навчального закладу. Її мета забезпечити оптимальне функціонування школи як цілісної соціально-педагогічної системи на основі нових інформаційних та здоров'язберігаючих технологій а також моніторингового супроводу управління.

Основні вимоги здоров'язбережувального навчально-виховного процесу полягають в індивідуально-диференційованому підході учителя до учня:

- вивчення й максимальне врахування вікових та індивідуальних особливостей учня, його нахилів і можливостей, інтересів та потреб, конституції, характеру, темпераменту; відстеження результативності педагогічного впливу на особистісний розвиток та здоров'я дитини;
- наявність у закладі різних варіантів навчальних програм, підручників, дидактичних матеріалів;
- постійний систематичний аналіз і оцінювання способів індивідуального засвоєння учнями програмного матеріалу;
- використання різноманітних форм занять, сучасних методів навчання (рольових ігор, діалогів, тренінгів), особистісно значимих для кожного учня навчальних завдань і ситуацій;
- використання індивідуально значимих стимулів до зацікавленої роботи.

Висновки

Рівень здоров'я школяра перебуває в прямій залежності від рівня здоров'я-збережувального середовища школи, зокрема його психолого-педагогічного аспекту. Особливої уваги потребують ті чинники впливу на здоров'я школяра, що діють значно і постійно і можуть бути розцінені як основні складові інфраструктури здоров'язбережувального середовища, до яких слід віднести навчально-методичне та організаційне забезпечення навчально-виховного процесу, матеріально-технічне забезпечення школи, рівень співпраці батьків з дітьми та батьківської громади з навчальним закладом.

Разом з тим, останнім часом суспільство все більше потребує збереження саме психічного і соціального здоров'я дітей та учнівської молоді, що тісно пов'язано з державною системою виховання. Тому зміцнення здоров'я є змістом усієї педагогічної практики, стрижнем сучасної освіти. Це означає, що не тільки зміст виховання, а й зміст навчання, і навчальні технології мають бути здоров'язберігаючими [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Омельченко Л. П. Здоров'ятворча педагогіка / О. В. Омельченко. — Х. : Вид. група «Основа», 2008. — 205 с.
2. Порадник учителю основ здоров'я: метод. рекомен. та орієнтовне планування уроків основ здоров'я (5–9 класи) / Авт. укл. Н. О. Холодова. — Х. : ХОНМІБО, 2008. — 108 с.
3. Бережна Т. Здоров'язбереження – чиїх рук справа? Національна мережа шкіл сприяння здоров'ю як інноваційний процес / Т. Бережна // Управління освітою від. — К., 2011. — № 7(259).

Нежинцева Л. П.

ОРГАНИЗАЦИЯ СОСТОЯНИЯ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЫ

В статье рассматриваются проблемы организации здоровьесберегающей образовательной среды. Анализируются результаты мониторингового исследования состояния организации здоровьесберегающей образовательной среды в ОУЗ, роль психолого-педагогического пространства в формировании школы содействия здоровью.

Ключевые слова: здоровьесберегающая образовательная среда, психолого-педагогическое пространство, здоровьесберегающая педагогика, современная школа.

Nezhintseva L. P

THE MANAGEMENT OF HEALTH-SAVING PEDAGOGICAL ENVIRONMENT OF MODERN SCHOOL OF HEALTH ASSISTANCE

The article deals with problems of organization of health-saving pedagogical environment in the model of health assistance of school. The results of conducted monitoring research of the condition of health-saving environment in the secondary school are analyzed. The aspects of formation of health-saving environment are presented in the article.

Key words: health-saving educational environment, psychology-pedagogical space, health-saving pedagogics, modern school.